

Dobruja begligi

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Dobruja begligi

DOBRUJA BEGLIGI

■ Alyslarda dogan bar...

Merdana ata-babalarymyzyň beglik guran ýeri bolan Dobruja häzir Rumyniýa döwletiniň Gara deňiz kenarlarynda galdy. Şeýle-de bolsa, biz bu makalany "Anadoly türkmen beglikleri" rubrikasynyň çäginde taýýarladyk. Anadola göçmän galan türkmenleriň häli-häzirlerem uly bölegi Dobrujada ýaşaýarlar. Gysga wagtlyk dowam eden Dobruja begligini öwrenmek, belki-de ol ýerlerde galan ganybir doganlarymyz bilen doganlyk gatnaşyklaryny açmaga, olaryň beglik ýykylandan soňra häzirki döwüre çenli geçen taryhy ýollaryny öwrenmäge, gyzyklanmaga mümkinçilik döreder. Makalany okan ýaşlarymyzda döräp biläýjek bu gyzyklanma bolsa, biziň ujypsyzja zähmetimiziň aňryýany bilen berjek miwesi diýip düşünýäris.

■ Dobruja begliginiň gurulmagy

Dobruja begligi Sary Saltygyň ogly Seýit Ysmaýyl Saltyk tarapyndan gurulyp, 1281-1299-nji ýyllarda Dobrujada hökmürowanlyk süren türkmen begligidir.

Gelip çykyşy boýunça saltykly türkmenlerinden bolan Sary Saltygyň ogly Seýit Ysmaýyl Saltyk birnäçe esger bilen pontuslularyň eýelän ýerleri bolan Sinop ve Amasýa sebitlerini gaýdyp alýarlar. Emma Anadoly Seljukly türkmen döwletiniň weziri Muhitdin Perwana (1262-1277), Soltan Gylyç Arslan IV-niň üsti bilen Seýit Ysmaýyl Saltygy we onuň atlylaryny ol ýerlerden uzaklaşdyryp, sebite öz ogluny dikme edip goýýar. 1264-nji ýylda Ysmaýyl Saltyk hem Wizantiýadan ýer talap edip jigitlerini we münlerçe çadyrly çepni taýpasyndan bolan türkmenleri Deliorman sebitine ýerleşýär we ol ýeri ýurt

edinmäge çalyşýar. Şol bir wagtyň özünde tagt üstünde agyzlary alaran Soltan Kyýaseddin Keýhysrow II-niň ogullarynyň biri hem Wizantiýanyň imperatory Mişel XVIII-den özi üçin ýer haýyş edýär, onuň tarapyny tutýan seljukly begleri şeýlelik bilen Seýit Sary Saltygyň toparyna, çepni taýpasynyň arasyna goşulýarlar. Seýit Sary Saltyk has soňra Kryma gidip, Altyn Ordanyň hany Nogaý han bilen güýç birikdirýär we 1281-nji ýylda Krymdan Dobruja geçip Dunaý derýasynyň kenarlaryny (Dobruja sebitlerini) eýeleýär. 1282-nji ýylda Ysmaýyl Saltyk çepni taýpasynyň hemme tiresini täze eýelän ýerlerine ýerleşdirýär we Dobruja begliginiň gurulandygyny yglan edýär. 1297-nji ýylda Seýit Ysmaýyl Saltyk Dobrujanyň Isakça şäherinde aradan çykýar. Häzir onuň mazary Isakçanyň Babadag diýen ýerindedir.

XIII asyrda Dobruja begligine Anadolydan seljukly türkmenlerinden göç edenler köp boldy. Şeýlelikde beglik hasam ilatlaşdy we kuwwatlandy.

Seýit Ysmaýyldan soň onuň ýerine ogly Eje Halyly Saltyk geçýär.

■ "Agzalalyk aýrar ili dirlikden..." ýa-da begligiň öz tatar kowumdaşlarmyz tarapyndan ýykylmagy

1299-nji ýylda Altyn Ordada dörän tagt dawalary netijesinde tagty ele geçiren tatarlar Altyn Ordanyň ýeňilen hany Nogaýa we onuň ýakyn soýuzdaşlary bolan Dobruja türkmenlerine hüjüm edýärler. Tatarlary Dobrujanyň üstüne hüjüm etmäge bolsa Wizantiýa gizlinlik bilen meçew berýärdi. Hanlygy ele geçiren tatarlar Eje Halylyň ýolbaşçylygyndaky çepnileri we olaryň soýuzdaşy bolan Nogaý hanyň goşunyny derbi-dagyn edýärler. 1310-njy ýylda (käbir çeşmelerde 1306) Eje Halyly Saltyk, söweşde aradan çykan Nogaý hanyň aýaly Çiçek hatyn we onuň ogly Türi, Dobrujadaky ähli türkmenler we birnäçe nogaý esgerleri bilen birlikde Çanakkale bogazyndan geçip Anadola girýärler we Karesi türkmen begligine sygynýarlar. Karesi ogullary begliginiň serkerdeleri Gazy Ewranos we Hajy Ilbegi Sary Saltygyň nesli bolan türkmenleri we Eje Halyly uly dabara bilen garşylaýarlar we olary öz ýerlerine ýerleşdirýärler.

Eje Halył soňra Karesi begliginiň esasy serkerdeleriniň biri bolup Wizantiýa garşy bolan söweşleriň ençemesine gatnaşýar. 1360-njy ýylda Karesi begliginiň Osmanly döwletine birikdirilmegi bilen Eje Halył osmanly doganlarynyň hyzmatyna girýär. Bu wakalaryň köpüsi "Saltyknama" atly kitapda beýan edilýär.

Häzirki Türkiýäniň Balykesir, Çanakkale, Bergama etraplaryndaky 100-den gowrak alawy çepni obalarynyň ilaty şol türkmenleriň nesli hasaplanýar. Şeýle hem olaryň belli bir bölegi beýleki türkmen taýpalaryna siňip gidipdir.

■ Giňişleýin öwrenmek üçin çeşmeler:

1).. Machiel Kiel, "The Türbe of Sarı Saltık at Babadağ-Dobrudja", GDAAD, sy. 6-7 (1977-78), s. 205-227.

2). H. Stănescu, "Monuments d'Art Turc en Dobroudja", SAO, III (1961), s. 177-189.

Internet maglumatlary esasynda taýýarlandy.

Taryhy makalalar